

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ОБЛАСНИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА

**ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ:
РОДИННІ ЦІННОСТІ І ТРАНСЛЯЦІЯ
СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ДОСВІДУ
ПОКОЛІНЬ**

Матеріали науково-практичної конференції

20-21 травня 2016 року

Харків – 2016

УДК 008:316.73(043.2)

ББК 71.083я431

T65

Редакційна колегія:

Л.Г. Омельченко – директор Обласного організаційно-методичного центру культури і мистецтва, заслужена артистка України;

О.Г. Бугайченко – завідувач відділу інноваційних культурних проєктів та міжнародного співробітництва Обласного організаційно-методичного центру культури і мистецтва;

Н.М. Роман – доцент, кандидат педагогічних наук.

Адреса редакційної колегії: 61002, Україна, м. Харків, вул. Пушкінська, 62;

Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва.

Тел.+380 (57) 725-12-36

Традиційна культура в умовах глобалізації: родинні цінності і трансляція соціокультурного досвіду поколінь. Матеріали науково-практичної конференції (20-21 травня 2016 року). – Харків : «Точка», 2016. – 322 с.

ISBN 978-617-669-200-3

У тезах та доповідях, розміщених у збірці, окреслено перспективи збереження родинних цінностей у сучасному глобалізованому суспільстві, які було розглянуто під час роботи науково-практичної конференції «Традиційна культура в умовах глобалізації: родинні цінності і трансляція соціокультурного досвіду поколінь», що проходила в м. Харкові 20-21 травня 2016 року.

В конференції взяли участь провідні науковці з різних регіонів України, а також учені з Молдови та Росії. В процесі обговорення теми, досвідчені фахівці в галузях мистецтвознавства, історії, філософії, педагогіки та культури в різних аспектах розглянули родинні цінності та довели, що вони є основою добробуту сучасної людини, запорукою заможності держави й світу в цілому.

У ході роботи конференції проаналізовано й узагальнено як історичні, так і сучасні шляхи творчого відтворення та еволюційного розвитку традиційної культури, яка є основою родинних цінностей. Під час дискусії окрему увагу було приділено обґрунтуванню, систематизації та ефективному впровадженню засобів трансляції соціокультурного досвіду поколінь.

Для широкого кола дослідників, практиків, а також усіх тих, хто цікавиться проблемами традиційної культури, національного усвідомлення, самоідентифікації, збереженням родинних цінностей.

Матеріали друкуються в авторській редакції з незначними коректорськими правками українською та російською мовами.

УДК 008:316.73(043.2)

ББК 71.083я431

ISBN 978-617-669-200-3

© Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва, 2016

3. Дей О. Українська народна поезія календарно-обрядового циклу // Українські народні пісні. Календарно-обрядова лірика / Вступ. стаття, упорядкув., підгот. текстів та примітки О. Дея. – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1963. – 570 с.
4. Культура і побут населення України. – К., «Либідь», 1993. – 288 с.: іл.
5. Кучерук О. Соціокультурний розвиток учнів як лінгвометодична проблема / О. Кучерук // Українська мова і література в школі. – 2014. №2 (112). – 64 с. – С. 2-7.
6. XI Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва: «Взаємодія культур і збереження розмаїття форм культурного самовираження в умовах глобалізації»: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції [упорядники: С.М. Садовенко, З.О. Босик], Київ, 28-29 травня 2013 р. – К.: НАКККіМ, 2013. – 360 с.

О.А. Желтобородова,
завідувач І науково-експозиційного відділу
Харківського історичного музею
ім. М.Ф. Сумцова

**ІЗ АРХІВУ МУЗЕЙНОЇ РОДИНИ ХАРКІВСЬКОГО
ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ ІМЕНІ М.Ф. СУМЦОВА. ДО
ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ТЕМАТИЧНОЇ ВИСТАВКИ:
«М.Ф. СУМЦОВ. ПОГЛЯД У СЬОГОДЕННЯ»**

Академік Микола Федорович Сумцов – видатна особистість, вчений зі світовим визнанням, справжній громадянин і патріот. Його наукова діяльність була тісно пов'язана з Харковом і всією Слобожанщиною. Віддано працюючи на ниві збереження історичної спадщини, Микола Сумцов став основоположником музейної справи в нашому краї.

Колектив Харківського історичного музею одним із перших в Україні звернувся до експозиційних традицій М. Сумцова та його однодумців і вдало використав їх у своїх образних виставках: «До

джерел – з любов'ю», «Таємничі скарби», «Апостол правди», «Сіачі освітянської ниви», виставки до 155-річчя з Дня народження вченого «Співець Слобожанського краю» та «Моїм землякам...». Щоразу ця видатна людина поставала в новому обличчі, що говорить про невичерпну геніальність, наполегливу та плідну працю М. Сумцова.

18 квітня 2016 року в Харківському історичному музеї була відкрита виставка: «М.Ф. Сумцов. Погляд у сьогодення», присвячена 162-й річниці від дня народження видатного вченого, академіка Миколи Сумцова. Виставка познайомила відвідувачів Харківського історичного музею з життям та діяльністю видатного харків'янина М.Ф. Сумцова, показала його внесок у вивчення та популяризацію історії Слобідського краю, світової культури та музейної справи; основні риси наукового і філософського світогляду М. Сумцова – інтелектуала і просвітянина, який належав до тих представників української інтелігенції, чиї професійні інтереси ніколи не замикалися на сфері «чистої науки», відірваної від життєвих потреб суспільства.

У колекції Харківського історичного музею є чимала кількість музейних предметів, пов'язаних із особою Миколи Сумцова та його діяльністю. Наразі, на виставці представлені особисті оригінальні речі академіка, докторський та університетський значки, подарунки від видатних осіб, презентуються наукові праці М.Ф. Сумцова у старих та репринтних виданнях. Ця колекція створювалася особисто Миколою Сумцовим як директором музею, його власні речі потрапили до фондів Харківського історичного музею і від нащадків та родичів. Особливе місце займають предмети, що характеризують етнографічну та музейну роботу академіка Сумцова. Це унікальні фотодокументи, періодичні видання, як то «Бюлетені Музею Слобідської України імені Г.С. Сковороди», присвячені організації та проведенню XII Археологічного з'їзду в 1902 році, організації та роботі Музею Слобідської України ім. Г.С. Сковороди. Окрасою та яскравим доповненням виставки є слобожанські рушники, писанки з колекції Харківського історичного музею.

За експозиційним задумом виставка: «М.Ф. Сумцов. Погляд у сьогодення» є своєрідним мостом між минулим та сьогоденням, відображенням та інтерпретацією історичного досвіду, розумінням його необхідності та значення. Це своєрідне послання від

М.Ф. Сумцова послідовникам та всім слобожанам. Реалізувати даний зміст допомагає графічний портрет М. Сумцова на склі вітрини, розміщені у вітрині вислови вченого та відомі цитати про нього.

Передати присутність вченого та робочу атмосферу можуть фрагменти реконструкції його кабінету, з меморіальними речами самого Сумцова. Створення ретроспективи – перебування видатного науковця в міській квартирі з видом на старий Харків – доповнює ефект присутності в часовому просторі. Для презентації наукових, громадських та творчих досягнень, по центру композиції створений образ спіралі часу, що зв'язує минувшину і сучасне бачення та осмислення поглядів Миколи Сумцова.

Важливою складовою виставки є матеріали про роботу Харківського історичного музею як послідовника Музею Слобідської України імені Г.С. Сковороди, нові тенденції та перспективи розвитку. Проводячи часову паралель між минулим і сучасним нашого музею, слід донести до відвідувачів незмінність традицій, які започаткував Микола Сумцов – працювати на благо людей, зазираючи у минуле, дивитися на перспективи майбутнього.

Отже, спираючись на розлогий історичний матеріал і дотримуючись поставленої мети, слід докладно зупинитися на постаті видатного вченого. М.Ф. Сумцов – багатогранний людський геній, діяльність якого і за життя, і вже для потомків стала неоціненним досвідом, скарбницею історичного минулого нашого народу. Багато вчених, літераторів, музейників неодноразово зверталися до творчої спадщини М. Сумцова, і кожен знаходив в ній щось нове, цікаве та автентичне.

Микола Федорович Сумцов походив із роду потомків козацької старшини. Сім'я жила в Петербурзі, після народження сина переїхала до Харкова [1, с. 5]. Саме тут М. Сумцов отримав середню освіту – у Харківській чоловічій гімназії, яку закінчив із срібною медаллю. Вищу освіту здобув у Харківському імператорському університеті та за кордоном у Німеччині. З початком наукової діяльності М. Сумцов проявив себе надзвичайно обдарованою людиною. У 1874 році він написав «Очерк истории христианской демонологии», що був відзначений золотою медаллю в університеті. Для того, щоб отримати посаду викладача

університету М. Сумцов захистив дисертацію про творчість Володимира Одоевського. З 1878 року Сумцов був викладачем, а з 1888 року і до кінця свого життя – професором Харківського університету.

Важко назвати галузь чи то область, в якій не залишив свій слід Микола Сумцов. Цей факт говорить про широту поглядів його як вченого, історика, етнографа, музеєзнавця, літописця, громадського діяча, просвітителя і філософа. Микола Федорович залишив по собі наукову спадщину – 1500 наукових робіт та розвідок. Значне місце у науковій діяльності Сумцова посідали теми історії розвитку рідного краю, його специфіки, традиційної слобідської культури, науково-популярних та публіцистичних робіт, присвячених історії України, етнографії, фольклористиці, історії української та російської літератур, історіографії, джерелознавству, археології, історичній географії, історії мистецтва.

У комплексі робіт М. Сумцова з історії Слобідської України окреме місце займають дослідження з історії Харкова: історичні довідки-пошуки з минулого міста, наприклад, «Бедствия в Харьковской губернии» (1879 р.), «О наводнении в Харькове в 1853 году» (1888 р.), «Борьба Харьковского земства с Курско-Харьковско-Азовской железной дорогой» (1888 р.) та ін. М. Сумцов висвітлив значну кількість питань з історії міста. У його статтях була подана детальна історико-географічна характеристика Харкова, розвитку ремесел і промислів, соціальної структури міського населення. Отже, різноманітні за темами і за формою викладу численні статті М. Сумцова, присвячені Харкову, дають уявлення про життя, побут, потреби міста у ХІХ – на поч. ХХ ст.

Важливою складовою історії міста Харкова є історія Харківського університету – вищого навчального закладу, з яким було пов'язане все життя вченого. Микола Сумцов був одним із перших літописців цього закладу. Доробок Сумцова про Харківський університет складає близько 70 робіт. Насамперед, слід виділити працю «Краткий очерк Харьковского университета за 100 лет его существования (1805-1905 гг.)», написану у співавторстві з Дмитором Багалієм.

Найбільшу групу складають роботи в галузі української етнографічної науки. Сюди входять великі дослідження та

монографії, невеликі статті й розробки окремих тем, цикли статей, як, наприклад, «Культурні переживання», що регулярно публікувалися в журналі «Київська старовина» з 1890 року. Лебединою пісню вченого рідному краю стало історико-етнографічне дослідження «Слобожане», яку присвятив своїй матері (1918 р.).

Наукові інтереси М. Сумцова не зводилися лише до вивчення культури та історії Слобожанщини. В широке коло його досліджень впадають питання педагогіки та мистецтвознавства [3, с. 4-5]. Однією з останніх наукових розробок М. Сумцова стала «Історія української філософської думки», яка залишилася незакінченою (рукопис був надрукований вже після смерті М. Сумцова в №2-3 Бюлетеня Музею Слобідської України у 1926 р.) [2, с. 54].

Микола Федорович активно популяризував історичні та культурні знання, долучаючи їх до світового культурного досвіду. Наприклад, з ініціативи М. Сумцова XII археологічний з'їзд став громадською трибуною захисту кобзарів і лірників від свавілля влади. Разом із Х. Алчевською М. Сумцов розробив статут харківської «Просвіти», першим почав читати лекції в Харківському імператорському університеті українською мовою (у 1905 році) [3, с. 4.]. З 1919 року Микола Федорович став головою етнографічної секції науково-дослідної кафедри історії культури України та очолив Етнографічну комісію при музеї Слобідської України імені Г.С. Сковороди [1, с. 16-19].

Світовий загал знає М.Ф. Сумцова як видатного етнографа. Діяльність академіка Сумцова була високо оцінена сучасниками: у 1899 році він був обраний членом-кореспондентом Чеської академії наук, у 1905 році – членом-кореспондентом Петербурзької академії наук, у 1919 році – академіком Української академії наук. Практичним утіленням своїх поглядів, задумів щодо популяризації етнографічних та краєзнавчих знань стала музейна діяльність. Він став фундатором вітчизняного музеєзнавства. Справжньою культурною подією в історії міста Харкова стало відкриття в 1920 році Музею Слобідської України імені Г.С. Сковороди. М. Сумцов був першим його директором [1, с. 21]. У розробленій ним програмі діяльності музею зазначалося, що завданням його є вивчення українського народного життя.

Етнографічні колекції, зібрані академіком Сумцовим, надзвичайно цінні, при цьому науково систематизовані і послідовні. Колекції багатьох груп предметів були зібрані вперше, наприклад, слобожанських писанок, хліба, народної медицини та ін. Більш традиційні для тодішніх музеїв збірки сільськогосподарських знарядь праці, українського та російського слобожанських костюмів були окрасою музею Слобідської України й досі складають основу фондового зібрання Харківського історичного музею. Можна сміливо зауважити, що музейна діяльність видатного вченого стала апогеєм його життєвого і творчого шляху.

Харківський історичний музей виступає продовжувачем і хранителем традицій, започаткованих М.Ф. Сумцовим. Із 1994 року в музеї була запроваджена наукова конференція: «Сумцовські читання», де розглядаються актуальні питання з історії Слобожанщини, стан музейної справи в регіоні й перспективи її подальшого розвитку. За ініціативою колективу музею, підтримкою Департаменту культури і туризму Харківської обласної адміністрації, учасників всеукраїнської наукової конференції та круглого столу, присвячених 160-й річниці з дня народження М.Ф. Сумцова, що проходили в 2014 р. у Харківському історичному музеї, для встановлення історичної справедливості цілком обґрунтоване клопотання перед Обласною радою депутатів про присвоєння Харківському історичному музею імені його засновника та першого директора, академіка М.Ф. Сумцова.

18 червня 2015 року депутати обласної ради під час позачергової XXXVI сесії проголосували за присвоєння Харківському історичному музею ім'я Миколи Федоровича Сумцова.

Микола Сумцов любив свою справу, вважав, що досліджувати минуле, вивчати досвід поколінь необхідно, і саме в цьому вбачав правдиве справжнє життя. Він багато працював за різними напрямками, намагаючись донести і пояснити слобожанам, українцям їх унікальність та неповторність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сумцов М.Ф. Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України. Вибрані праці / Упорядкування, підготовка тексту, передмова, післямова та примітки М.М. Красікова. – Х., 2008. – 558 с.
2. Музей Слобідської України ім. Г.С. Сковороди. Бюлетень. – Харків, 1926-1927 р. №2-3. – 83 с.
3. Сошніков А.О. «Люди инициативы дороги во все времена...»: наукова діяльність та громадянська позиція М.Ф. Сумцова / Шістнадцяті Сумцовські читання: Матеріали наукової конференції, присвяченої 90-річчю із часу заснування Харківського історичного музею. – Х.: Оригінал, 2010. – 199 с.

В.П. Жуков,
старший викладач кафедри
музично-інструментальної підготовки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

ОРКЕСТР НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЯК ЗРАЗОК ЦІННІСНОЇ СПАДКОЄМНОСТІ, ВІДТВОРЕННЯ Й РОЗВИТКУ ТРАДИЦІЙНОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

На сучасному етапі розвитку суспільства в Україні роботу з формування особистості людини необхідно проводити в умовах протиріччя української культурної специфіки і соціальної дійсності. Ці протиріччя свідчать про необхідність розробки сучасних програм, спрямованих на знайомство людини з традиційною музичною культурою. Саме в ній формуються основні якості особистості людини, її моральні та культурні ціннісні орієнтації. Витоки традиційної музичної культури повинні черпатися в національній культурі та прищеплюватися з раннього віку. Формування й розвиток особистості людини на основі виховання у родинному